

Riittakerttu Kaltiala ja Nina Lindberg

Persoonallisuushäiriöihin liittyvä väkivallalla uhkailu ja väkivallan uhka

Niin julkisuuden henkilöt, yksityiset kansalaiset kuin instituutiotkin saattavat kohdata huolta herättäviä väkivaltauhkauksia. Etenkin verkossa uhkaukset lisääntyvät. Kaikki uhkailijat eivät muodosta kohteelle tosiasiallista uhkaa, mutta on tärkeää tunnistaa ne tilanteet, joissa uhka on todellinen, jotta voidaan ryhtyä toimenpiteisiin väkivallan riskin toteutumisen pienentämiseksi. Uhkaukset voivat olla impulsiivisia ja välittömiä tai suunnitelmallisia. Väkivallalla uhkaaminen on yhdistetty persoonallisuushäiriöihin, etenkin antisosiaaliseen, narsistiseen, paranoidiseen ja epävakaiseen persoonallisuuteen. Erityisesti psykopaattiset persoonallisuuspiirteet liittyvät suunnitelmalliseen kohdennettuun väkivaltaan. Uhkaus saattaa itsessään olla rikos ja koskea suunnitteilla olevaa vakavaa väkivaltarikosta, jonka tietoon saadessaan terveydenhuollon toimijallakin saattaa olla ilmoitusvelvollisuus poliisille.

Väkivallalla uhkaaminen on valitettavan tavallista. Uhkauksia esitetään esimerkiksi kasvokkain, eri viestimien välityksellä ja verkossa. Suomalaisesta kulttuuri- ja tiedeaineistojen hakupalvelusta Finna.fi löytyy uhkailuun liittyvillä hakusanoilla lukemattomia esimerkkejä erilaisten ammattiryhmien edustajien joutumisesta työssään väkivallalla uhkaamisen kohteeksi. Lääkärit ja muu terveydenhuollon henkilökunta ovat tässä yksi huomionarvoinen ryhmä (**TIETOLAATIKKO**) (1,2). Sosiaalisen median käytön räjähdysmäisen lisääntymisen myötä myös yhä suurempi osa tavallisista verkon käyttäjistä kertoo joutuneensa väkivallalla uhkaamisen, häirinnän ja vihanilmaisujen kohteeksi verkossa (3,4).

Kaikki, jotka uhkailevat, eivät muodosta tosiasiallista uhkaa kohteelle (5–10); osa uhkauksista on päihtyneenä, tunnekuohun vallassa tai piloillaan ilmaistuja kommunikaatioita, joiden varsinaisena, ehkä tiedostamattomana, tavoitteena voi olla avun saaminen vaikeaksi koetussa tilanteessa, esimerkiksi omiin psykiatrisiin oireisiin (9,11). Toisaalta osa uhkauksista ilmentää todellisia aikomuksia, ja osa uhkailijoista on siis vaaraksi muille. Australialaisessa 612 henkikirikoksella uhkaamisen takia rikostuomion saaneiden seurantatutkimuksessa 44 % sai kymmenen

vuoden aikana uuden tuomion väkivaltarikoksesta, 3 % henkirikoksesta (12). Niin ikään australialaisessa vainoamisen vuoksi oikeuden kautta riskiarvioon ohjattuja koskevassa tutkimuksessa viidennes tuomion saaneista käytti myöhemmin väkivaltaa, suoria uhkauksia kommunikoinneista 29 % (13). Joukkosurmatekoihin syyllistyneistä 278 yhdysvaltalaisesta tekijästä 40 % oli etukäteen vihjannut tulevasta surma-

TIETOLAATIKKO. Miten toimia, jos joutuu työssään uhkailun kohteeksi?

Työtiloissa tulee aina huomioida mahdollisuus äkilliseen poistumiseen ja avun saanti paikalle äkkitalanteissa.

Välitöntä fyysistä vaaraa aiheuttavassa uhkaustilanteessa poistu paikalta ja hälytä apua.

Jos uhka ei ole välitön, tarkenna, mitä uhkaaja tarkoittaa.

Jos tilanne sallii, kerro uhkaajalle, että ilmoitat uhkauksesta poliisille.

Ota yhteyttä esimieheesi, työsuojeluun ja organisaatiosi turvallisuusvastaavaan saadaksesi tukea jatkokäsittelyyn kuten rikosilmoituksen tekemiseen.

Laiton uhkaus työtään tekevälle on virallisen syytteen alainen rikos riippumatta siitä, millä tavalla uhkaus esitettiin.

Katso neuvoja myös Lääkäriliiton nettisivuilta Usein kysyttyä -osiosta / Miten toimin, kun kohtaan työväkivallan tai väkivaltaa

työstään, näistä 60 % selkeällä uhkauksella, ja 90 % uhkailleista oli tekoon ryhtyessään toiminut edeltävän uhkauksensa mukaisesti (14).

Uhkaajan vaarallisuutta ja uhkauksen kohteelle muodostamaa todellista riskiä koskeva tutkimus on tarkastellut esimerkiksi lähisuhdeväkivallan uhkaa, vainoamista (stalking), julkisuuden henkilöihin tai muihin nimettyihin henkilöihin kohdistuvia uhkauksia ja oppilaitos- ja työpaikkauhkauksia (5,6,10,13,15–17). Poliittisesti motivoituneiden terroritekojen suunnittelu ja niillä uhkaaminen tai järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvä uhkailu eivät kuulu tämän kirjoituksen piiriin. Väkivallalla uhkaaminen on toisaalta kriminologinen asia, ja se voi olla esimerkiksi Suomessa rikoslain (39/1889) mukaan rangaistava teko, toisaalta uhkailun yhteys mielenterveyden häiriöihin on joissakin yhteyksissä ilmeinen; kuitenkin uhkailukäyttäytymisen tarkastelemista psykiatrisesta näkökulmasta on myös kritisoitu medikalisaationa (2).

Uhkailukäyttäytymiselle altistavia persoonallisuushäiriöiden piirteitä

Persoonallisuuden piirre on eri yhteyksissä ilmenevä ja melko pysyvä tapa kokea ja mieltää itseään ja ympäristöään sekä suhtautua itseensä ja muihin ihmisiin. Tietyt persoonallisuuden piirteet assosioituvat uhkailutaipumukseen.

Patologiseen narsismiin liittyy olennaisesti mahtipontisuus ja kokemus muiden yläpuolella olosta ja usein ajatus siitä, että oma toiminta on oikeutetun vastavuoroista jollekin, mitä kohde on ensin tehnyt (18). Patologisesti narsistisella henkilöllä on suurelliset käsitykset itsestään ja kyvystään ja tarve saada ihailua ja vahvistusta tälle tunteelle. Kohdatessaan kritiikkiä tai epäonnistumisia tällainen henkilö on usein kyvyn käsittelemään sitä ja kokee helposti narsistisen loukkauksen, joka voi saada hänet raivon valtaan ja johtaa uhkailuun.

Psykopatia on oireyhtymä, jonka piirteitä ovat tunnekylläisyys, myönteelämisen kyvyn heikkous, itsekeskeisyys, pinnallinen viehätysvoima ja lipevyys, katumuksen, häpeän ja syyllisyydentunteen puute sekä muiden henkilöiden hyväksikäyttö. Psykopaattisen henkilön

toimintaa kuvaa huono itsehillintä, mielijoh-teiden mukaan eläminen, jännityksen tarve, vastuuttomuus, varhaiset käytösongelmat sekä epäsosiaalinen käytös (19). Henkilölle, jolla on vahvoja psykopaattisia piirteitä, on usein vaikeuksia asettua toisen ihmisen asemaan, eikä toisen ihmisen avuttomuus ja hätä herätä hänessä aitoa myötätuntoa tai sääliä. Uhkailu saattaa olla keino edistää omaa etua tai saada hyödykkeitä (20). Antisosiaaliselle persoonal-le tavanomaista ovat impulsiivinen väkivalta ja sillä uhkailu, usein päihtyneenä.

Persoonallisuuden epävakaudelle ovat tyy-pillistä laaja-alainen tunnetilojen ja minäkuvan epävakaus ja käytöksen huomattava impulsiivisuus (21). Ihmissuhteet ovat usein intensiivisiä ja epävakaita ja vaihtelevat voimakkaasta ihan-noinnista täydelliseen vähättelyyn. Tällaisen henkilön käytökselle on ominaista hylätyksi tulemisen pelko, alttius ärtyä helposti, vaikeus kontrolloida suuttumusta ja toistuva itsensä tahallinen vahingoittaminen tai sillä uhkaami-nen. Myös muihin kohdistuva väkivalta ja sillä uhkaaminen ovat tavallisia epävakasta persoonallisuudesta kärsivillä (22).

Myös persoonallisuudessa ilmenevä epälu-loisuus altistaa uhkailulle. Jos henkilö kokee ul-komaailman vihamielisenä, hän saattaa uhkaile-malla suojautua ja pyrkiä hallitsemaan tilannet-ta. Paranoidisesta persoonallisuudesta kärsivät ovat herkkiä tulkitsemaan toisten käyttäytymi-sen vihamieliseksi ja uhkaavaksi, reagoimaan tähän voimakkaasti ja märehtimään vihamieli-sen väärintulkintansa vuoksi aggressiivisina ja loukkaavina kokemiaan tapahtumia. Paranoi-diseen persoonallisuuteen kuuluu usein hauras itsetunto ja ylenpalttinen sensitiivisyys sosiaali-sen aseman vaarantumiselle. Lisäksi persoonal-lisuudeltaan paranoidiset henkilöt ovat usein pitkävihaaisia. Näiden ominaisuuksien seu-rauksena paranoidiset persoonallisuudet ovat alttiita syyllistymään niin impulsiiviseen kuin välineelliseen uhkailuun ja väkivaltaiseen käyt-täytymiseen sekä vainoamiseen. (23,24).

Uhkailun ilmentymät

Vainoaminen. Osa vakavaa huolta herättävistä uhkailuista tapahtuu laajemmassa vainoamisen

kontekstissa. Vainoaminen tarkoittaa rikoslaisissa sitä, että joku toistuvasti uhkaa, seuraa, tarkkailee, ottaa yhteyttä tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti vainoa toista tavalla, joka aiheuttaa vainotussa pelkoa tai ahdistusta (<https://www.minilex.fi>). Kaikki vainoajat eivät kuitenkaan uhkaile eivätkä edes ole fyysisesti vaaraksi kohteelleen, vaikka käyttäytyminen aiheuttaakin kohteelle merkittävää stressiä ja ahdistusta (25). Mullen ym. ovat esittäneet vainoamiseen ryhtyneiden henkilöiden ja vainoamistilanteiden tyypittelyn, joka perustuu vainoajan ja uhrin suhteeseen ja vainoajan motivaation luokittamiseen (26). Vainoajat jaetaan siinä viiteen erilaiseen ryhmään: 1) hylätyt ex-kumppanit, jotka tavoittelevat yhteen palamista; 2) kostajat, jotka tavoittelevat hyvitystä vääryydeksi kokemissaan asioissa; 3) kömpelöt koskiskelijat ja 4) intiimisuhteen etsijät, jotka molemmat tavoittelevat romanttista suhdetta; ja 5) saalistajat, joiden motiivi on seksuaalinen (seksuaalirikos). Vainoamista ja uhkailua koskeva kirjallisuus on osin päällekkäistä.

Uhkaaminen ja väkivallalla vihjailu. Väki-valtaisia suunnitelmia hautovat henkilöt saattavat uhkailla aikeillaan mutta myös päästää tietoa suunnitelmistaan muille tahallisten tai tahattomien vihjeiden kautta. Väkivallalla vihjailulla (”leakage”) tarkoitetaan uhka-arviokirjallisuudessa tilannetta, jossa väkivallantekoa hautova henkilö antaa jollekulle sivulliselle tavalla tai toisella vihjeitä väkivallantekoon liittyvistä aikeistaan (17). Vihjeet voivat olla monenlaisia, peiteltyistä uhkauksista kerskailuun ja suorista verbaalisista ilmaisuista kuviin. Vihjailu ja suora uhkaaminen kuuluvat varomerkkeihin, joita kohdennettua väkivaltaa suunnittelevan henkilön käyttäytymisessä voidaan usein havaita hänen suunnitelmiansa konkretisoituessa ja teon lähestyessä (10,17).

Julkisuuden henkilöiden uhkaileminen ja vainoaminen. Julkisuudessa esillä olevat henkilöt ovat alttiimpia joutumaan uhkailun ja vainoamisen kohteeksi kuin tavalliset kansalaiset (15,16,27). Satunnaisia aggressionpurkauksia ilmentäviä uhkailuja, joita uhkailijan ei ole tarkoitus panna toimeen, ilmentyneenä paljon. Jotkut uhkailijat ovat kuitenkin pakkomielleisesti kiinnittyneitä kohteeseensa ja saattavat ryhtyä

Ydinasiat

- ▶ Väkivallalla uhkaaminen on tavallista, mutta kaikki uhkaajat eivät muodosta kohteelle todellista uhkaa.
- ▶ Persoonallisuusproblematiikasta etenkin patologinen narsismi, epäluuloisuus, antisosiaalisuus, psykopaattiset piirteet ja naisilla epävakaus on yhdistetty väkivallalla uhkailemiseen.
- ▶ Menetetyn parisuhteen kontekstissa tapahtuvaan uhkailuun liittyvä väkivallan riski on usein todellinen.
- ▶ Strukturoidut arviointityökalut auttava todellisen uhan vakavuuden arvioimisessa.
- ▶ Uhkaaminen saattaa itsessään olla rikos, ja uhkaamistilanne saattaa edellyttää terveydenhuollon toimijalta ilmoitusta poliisille.

väkivaltaankin. On esitetty, että länsimaissa julkisuuden henkilöt ovat suuremmissa vaarassa nimenomaan heihin pakkomielleisesti kiinnittyneiden yksin toimivien henkilöiden kuin rikollisuuden tai terrorismin taholta (15,27). Pakkomielteisesti julkisuuden henkilöihin kiinnittyneet vainoajat ja uhkailijat ovat usein psykiatrisen arvion ja hoidon tarpeessa. Motivatiotekijänä käyttäytymiselle saattavat olla fantasiat intiimistä yhteydestä (sukulaisuussuhteesta, rakkaussuhteesta), vakuuttuneisuus koetusta vääryydestä, johon kohde on syyppä tai johon hänen pitäisi puuttua, tai siitä, että vainoajalla olisi kohteelle merkittävää annettavaa (neuvoja, apua). Julkisuuden henkilöihin pakkomielleisesti kiinnittyneet vainoajat kärsivät useammin psykoosisairauksista kuin persoonallisuushäiriöistä, sillä tässä ryhmässä psykoottisia häiriöitä on todettu eri aineistoissa 54–86 %:lla, persoonallisuushäiriöitä (narsistiset, paranoidiset) noin 10 %:lla (15,16,27).

Uhkailu menetetyn intiimisuhteen kontekstissa. Parisuhdeväkivaltaan syyllistyminen on yhdistetty niin antisosiaaliseen kuin epäluuloiseen persoonallisuuteen, naisilla myös epävaakaaseen persoonallisuuteen (28,29). Väkivalta ei suinkaan aina pääty parisuhteen katketessa.

Vainoamiseen ryhtyvät hylätyt ex-kumppanit kommunikoivat suoria väkivaltauhkauksia ja toteuttavat niitä useammin kuin muut vainoajatyypit (13,26). Uhkailu myös ennustaa väkivaltekoja eniten nimenomaan hylätty, ex-kumppani -tyyppisten vainoajien joukossa (7,13).

Yksityshenkilön vs julkisuuden henkilön uhkaaminen. Kaukorakkaus ja vääryyskokeumuksen siivittäjä kostonhalun märehäilyt voivat toki kohdistua yksityishenkilöihin. Uhkailu koetuissa vääryystilanteissa voi liittyä etenkin antisosiaaliseen, paranoidiseen ja epävakaiseen persoonallisuuteen. Lähipiirin uhkaaminen, oli paikka ex-partnerista tai riitakumppanista tai koetusta vääryydestä, tapahtuu usein affektien kuohuessa ja johtaa väkivaltaiseen käyttäytymiseen välittömästi tilanteen eskaloituessa. Julkisuuden henkilöihin kohdistuvat hyökkäykset ovat useammin harkittuja ja väkivalta luonteeltaan instrumentaalista (7).

Psykopatia, uhkailu ja vainoaminen. Psykopatiaan liittyy suurentunut väkivallan riski, ja väkivaltaa luonnehtii usein opportunistisuus ja instrumentaalisuus sekä uhrin uhkailu, kontrollointi ja nöyryyttäminen (20). Psykopaattiset piirteet eivät kuitenkaan ole erityisen yleisiä vainoamiseen ryhtyvillä, mahdollisesti siksi, että vainoaminen tapahtuu useimmiten menetetyissä tai fantisoiduissa lähisuhteissa, jotka eivät ole psykopaattispiirteisille henkilöille merkityksellisiä. Etenkin saalistajatyypisillä vainoajilla esiintyy kuitenkin lisääntyneitä psykopaattisia piirteitä, ja esiintyessään ne liittyvät tilanteen suurempaan riskiin uhrille (20,26).

Joukkosurmalla uhkaaminen. Joukkosurmaksi lasketaan yleensä henkirikokset, joissa tekijä surmaa (tai ainakin yrittää) enemmän kuin kolme uhria samalla kertaa tai peräkkäin eri paikoissa mutta kuitenkin saman katkeamattoman tapahtumasarjan osana (14,30). Tarkastelemme vain tilanteita, joissa surmaaja tai surmaajat ryhtyvät julkisissa tiloissa joukkosurmatekoihin henkilökohtaisista syistä, jotka kirjallisuuden mukaan usein liittyvät tekijälle merkitykselliseen vääryyden kokemukseen ja hänen kannaltaan musertavaan narsistiseen loukkaukseen. Poliittiset terroriteot, muuhun rikollisuuteen liittyvät henkirikosten ja perhesurmat eivät sisälly tähän katsaukseen.

Valtaosa henkilökohtaisista syistä joukkosurmatekoihin ryhtyneistä ei vaikuta kärsineen psykooseista (14,30,31). Heillä on arvioitu olleen erityisesti narsistista, antisosiaalista ja paranoidista persoonallisuuspatologiaa (32), joskin diagnostiset kriteerit täyttävien persoonallisuushäiriöiden esiintyvyyttä ei aineistojen rajoitusten takia ole voitu arvioida. Psykopaattiset tekijät ovat tällaisten hyökkäysten yksi tekijätyyppi (33,34). Persoonallisuuspatologia selittää osaltaan sen, että henkilö kokee irtisanomisen, työoverien käyttäytymisen, parisuhteen katkeamisen tai koulussa oman toimintansa takia saamansa rangaistuksen joukkosurmatyöhön oikeuttavana tapahtumana (14,31). Monet tällaisiin joukkosurmiin ryhtyneet ovat uhanneet teollaan etukäteen ja toimineetkin melko uskollisesti uhkauksensa mukaisesti (14).

Uhan arvioinnista

Sekä terveydenhuolto että poliisi ovat kehittäneet omia riskiarviointityökalujaan helpottamaan esitetyn uhkauksen muodostaman todellisen vaaran suuruutta. Väkivallan uhkaan liittyvät arvioinnit tulisi aina suorittaa strukturoidusti, sillä selkeän arviointimallin puuttuessa tunne ja intuitio ohjaavat lopputuloksen syntymistä. Käytännössä strukturoitu arviointityökalu on tarkastuslista, jonka muodostavien riskitekijöiden on tieteellisesti osoitettu olevan yhteydessä lisääntyneeseen väkivallan riskiin. Käytettävissä olevien strukturoitujen riskinarviointimenetelmien avulla väkivaltariskiä kyetään arvioimaan keskimäärin 70 % todennäköisyydellä (35) ja menetelmiä käyttävien henkilöiden tuleekin tiedostaa menetelmien luotettavuusongelmat.

Borum ja Reddy ovat esittäneet askelmerkit uhkailijan arvioimiseen kätevästä ACTION-muistisääntöön ohjaamana akuutissa tilanteessa, jossa varsinainen laaja väkivaltariskin arvio ei ole mahdollinen (**TAULUKKO**) (6). HUSin nuorisopsykiatrian linjalla siitä on kehitetty UHKAT-seula, johon liittyy myös työkirja ja laajemmat ohjeet arvioinnin suorittamiseen. Olemme aikaisemmin esittäneet ACTION-mallin suomeksi vertaillen sen avulla muihin ja uhkaajaan itseensä kohdistuvan väkivaltauhkauksen arviointia (36).

TAULUKKO. Uhkauksen esittäneen henkilön arvioiminen Borumin ja Reddyn ACTION-mallin avulla (6). Ks. myös Kaltiala-Heino ym. 2011 (36).

Arviointi-kohta	Kysymykset	Miten uhkan suuruutta arvioidaan tämän perusteella?
A Attitudes that facilitate violence	<p>Suhtautuuko väkivallanteolla uhkaava arviointiva myönteisesti väkivaltaan yleensä?</p> <p>Onko hän sitoutunut ideologioihin, jotka sallivat väkivallan käytön ratkaisuna hänen tilanteessaan?</p> <p>Millaisena hän näkee tilanteensa? Pitääkö hän muita vaihtoehtoja kuin väkivaltaa mahdollisena ratkaisuna?</p>	<p>Väkivaltamyönteiset asenteet antavat uhkaajalle luvan toimia väkivaltaisesti.</p> <p>Uhkailijan oma käsitys tilanteestaan määrittää väkivaltariskiä enemmän kuin arvioitsijan tai muiden ulkopuolisten näkemys siitä.</p> <p>Väkivallan uhka on sitä suurempi, mitä vähemmän vaihtoehtoja uhkaaja voi nähdä kokemassaan tilanteessa, ja mitä positii-visemmat asenteet väkivaltaan hänellä on sellaiseen tilanteeseen joutuneen ratkaisuna.</p>
C Capacity	<p>Onko arvioitava fyysisesti kykenevä sellaiseen tekoon, jolla uhkaa?</p> <p>Onko hänellä tekoon vaadittavia psyykkisiä ominaisuuksia (älykyys, itsehallinta, pitkäjänteisyys, toiminnanohjaus ym.)?</p> <p>Pääseekö hän käsiksi suunnittelemiinsa välineisiin?</p> <p>Onko kohde arvioitavan saavutettavissa?</p>	<p>Väkivallan uhka on suurempi, jos uhkaajan suunnitelma on hänen fyysisten ja psyykkisten kykyjensä rajoissa, hänellä on mahdollisuus hankkia kaavailmansa tekovälineet ja kohde on saavutettavissa.</p> <p>Huolestuttavia seikkoja ovat esimerkiksi laaja tietämys uhrin liikkeistä ja aikatauluista ja uhrin suojausten puutteista sekä uhrin ja uhkaajan elämämpiirin kohtaaminen (esimerkiksi suomalaisen psykoosiin sairastuneen arvioitavan kapasiteetti saavuttaa surma-aikain Yhdysvaltain presidentti on varsin pieni, mutta empatiakyvyttömän ja tunnekyllmän arvioitavan mahdollisuus tavoittaa kostoaikein vihaamansa opettaja yksinäisellä lenkipolulla on melko todellinen).</p>
T Thresholds crossed	<p>Onko arvioitavalla tarkka väkivaltasuunnitelma?</p> <p>Onko arvioitava jo ryhtynyt valmisteluihin tehdäkseen suunnitteleman teon: Onko hankkinut välineet, tietoja kohteesta, aikatauluja ym.? Ovatko valmistelut itsessään vaatineet lain rikkomista (laittoman asean hankinta yms.)</p>	<p>Väkivallan uhka on suurempi, jos idea on jo muuttunut konkreettiseksi toimintasuunnitelmaksi, etenkin jos se on toteutettavissa arvioitavan kyvyillä ja hän on jo hankkinut välineet.</p> <p>Erytisesti itsessään lakia rikkovat valmistelut kertovat valmiudesta käyttäytyä epäsoviaisesti tavoitteiden saavuttamiseksi.</p>
I Intent	<p>Hautooko arvioitava epämääräistä väkivallan ihannetta vai onko hänellä selkeitä väkivaltaiakomuksia tai kenties vakaa aikomus, suunnitelma ja välineet?</p>	<p>Valmiimmat suunnitelmat ja välineiden hankinta viittaavat voimakkaampaan intention. Aikeista ja tavoitteista tulee kysyä.</p>
O Others' reactions	<p>Pelkäävätkö arvioitavan läheiset, että hän saataisi todella ryhtyä väkivallantekoon?</p> <p>Ilmentävätkö arvioitavan läheiset epärealistista kieltämistä?</p> <p>Onko arvioitavalla lähipiiriä, joka kannustaa uhattuun tekoon ryhtymistä ja jonka hän uskoo kannustavan ja ihailevan tekoa?</p>	<p>Läheisten vakava pelko siitä, että arvioitava voisi ryhtyä tekoon, kannattaa ottaa huomioon.</p> <p>Perheen kyky tukea nuorta uhkaajaa kohti normaalikehitystä ja väkivallasta pidättäytymistä on heikko, jos perhe suhtautuu huolestuttaviin tosiasioihin epärealistisella kieltämisellä (esimerkiksi selittää tyhjiin sen, että arvioitava on tavattu välineitä hallussaan tai seuraillemassa aiottua uhria)</p> <p>Väkivallanteon todennäköisyyttä lisää uhkaajan saama kannustus. Sekä jonkun /joidenkin todella ilmaisema kannustus (vaikkapa nettiyhteisössä) että uhkaajan fantasiat kannustuksesta ja ihailusta ovat huolestuttavia.</p>
N Noncompliance with risk reduction	<p>Onko arvioitava edes joltakin osin huolissaan uhatun teon haitallisista vaikutuksista muille ja itselleen? Onko hän huolissaan itsestään, esimerkiksi mielenterveydestään? Voiko arvioitava sitoutua esimerkiksi mielenterveyden häiriön hoitoon?</p> <p>Haluaako arvioitava päästä ulos kokemastaan tilanteesta muilla keinoin kuin ryhtymällä väkivaltaan, jos keinoja voidaan osoittaa?</p> <p>Onko hän aikaisemmin kyennyt sitoutumaan interventioihin ja miten ne ovat vaikuttaneet hänen käyttäytymiseensä ja ajatusmaailmaansa?</p>	<p>Sairaudentunnottomuus mahdolliseen mielenterveyden häiriöön nähden, negatiivinen asenne hoitoon ja valvontaan ja kyvyttömyys ajatella, että muita vaihtoehtoja kuin väkivalta voisi olla olemassa viittaavat suurempaan uhkaan kuin osittainkin sairaudentunto, halu tukeutua interventioihin välttääkseen väkivallan käytön ja aikaisemmat hyvät kokemukset ajatusmaailman ja käyttäytymisen normalisoitumisesta hoidon avulla.</p>

Poliisin uhka-arvioissa on käytössä porrasteinen toimintamalli: jos alustava uhka-arvio antaa aiheutta, voidaan edetä laaja-alaiseen uhka-arvioon, jossa uhkaa arvioidaan operatiivisesti työprosessin kautta. Prosessi ei ole psykometrinen testi vaan tiedon jäsentämistä ja ajattelun toimintaa ohjaava järjestelmä, johon käyttöoikeus on Poliisihallituksen hyväksymän koulutuksen käyneillä poliiseilla. Itse työmenetelmä ja sen yksityiskohdat ja sisällöt ovat salassa pidettäviä. Poliisin uhka-arvioiden prosessit perustuvat strukturoituihin riskinarviomenetelmiin (Structured Professional Judgement), ja niissä hyödynnetään tietoa henkilön historiasta, nykyisyydestä ja käyttäytymistavoista. Poliisi hyödyntää uhka-arvioiden suunnittelussa ja toteutuksessa oikeuspsykologeja.(37)

Polikliinisessa tai osatutkimuksessa väkivaltariskiarviointiin on enemmän aikaa ja resursseja kuin päivystysluonteisessa uhka-arviossa. Arviointi perustuu seikkoihin, jotka koskevat arvioitavan mahdollisia aikaisempia väkivallantekoja, sosiaalista verkostoa, ominaisuuksia ja toimintatapoja. Nykyaikaisimmat riskiarviot ovat luonteeltaan ohjattua kliinistä päätöksentekoa (38). Tällaisia menetelmiä on kehitetty sekä aikuisten (The historical clinical risk management-20, HCR20V3) että nuoruusiäisten (structured assessment of violence risk in youth, SAVRY)(39,40) väkivaltariskin arvioimiseksi. Tiedon hankkimisessa käytetään sekä asiakirjatietoja että arvioitavan sekä muiden informanttien haastatteluja. Menetelmät vaativat käyttäjäkoulutuksen. Väkivaltariskiarvion tulee aina johtaa suunnitelmaan riskin pienentämiseksi. Riskiä voivat pienentää ajankohtaisen häiriön hoito tai apu uhkaajan elämässä ajankohtaiseen psykososiaaliseen ongelmaan, poliisin ennalta estävä toiminta tai viranomais-toimet kohteen suojelemiseksi.

Psykopatian arvioinnin kultaisena standardina Suomessa käytetään Psychopathy Checklist-mittaria (19), josta on kehitetty oma versionsa 13–18-vuotiaiden nuorten arvioimiseen (41). Myös tämän mittarin kohdalla tiedon hankkimisessa käytetään kattavasti sekä asiakirjatietoa että arvioitavan ja mahdollisesti myös hänet hyvin tuntevien henkilöiden haastatteluja. Menetelmän käyttö vaatii asianmukaisen koulutuk-

sen sekä työkokemusta oikeuspsykiatrian alalta.

Lopuksi

Terveystieteiden ammattihenkilöllä on oikeus ilmoittaa poliisille henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten välttämättömät tiedot, joiden perusteella hänellä on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi (Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992, 13 §:n 4 momentti). Lisäksi kenellä tahansa – myös terveystieteiden ammattihenkilöllä – on velvollisuus tehdä ilmoitus poliisille, jos tietää rikoslainsäädännön määritellyjen törkeiden rikosten olevan hankkeilla. Salassapitosäädännökset eivät poista tätä velvollisuutta (rikoslaki 39/1889, 15 luvun 10 §). Jos ilmoittaja ei ole varma tekeillä olevan rikoksen törkeydestä, voi ottaa yhteyttä poliisiin ja kysyä asiaa yleisellä tasolla ilman potilaan henkilötietoja.

Psykiatriselta hoidolta voidaan toivoa apua niin välittömän affektiivisen väkivallan uhkaustilanteessa kuin suunnitelmallisen kohdennetun uhkauksen tai väkivaltasuunnitelmaa koskevan vihjeen tultua ilmi. Aikuisten kohdalla tahdosta riippumaton psykiatrinen hoito tulee kyseeseen vain psykoosien kohdalla. Antisomiaaliset, varsinkin psykopaattispiirteiset, tai paranoidiset persoonallisuudet eivät välttämättä motivoitu psykiatriseen hoitoon, ja hoidon mahdollisuudetkin ovat rajalliset. Epävakaan persoonallisuuden hoitoon toki on menetelmiä (21).

Alaikäisen uhkailijan kohdalla saattaa alaikäisen vakavan mielenterveyden häiriön perusteella tapahtuva tahdosta riippumaton hoito tulla kyseeseen, jos alaikäinen häiriönsä takia aiheuttaa vaaraa muille. Myös lastensuojelun toimenpiteet ovat sellaisessa tilanteessa todennäköisesti tarpeen, ja poliisin ehkäisevä toiminta saattaa tuoda apua tilanteen turvaamiseen sairaalahoidon jälkeen.

Joiltakin osin väkivallalla uhkaaminen liittyy hoidettavissa oleviin psykiatrisiin häiriöihin, mutta uhkaaminen on myös lakeja ja normeja rikkovaa poikkeavaa käyttäytymistä, jota ei kokonaisuudessaan ole tarkoituksenmukaista medikaloida (2). ■

KIRJALLISUUTTA

1. Kowalenko T, Gates D, Gillespie GL, ym. Prospective study of violence against ED workers. *Am J Emerg Med* 2013;31:197–205.
2. Elston MA, Gabe J, Denney D, ym. Violence against doctors: a medical(ised) problem? The case of National Health Service general practitioners. *Social Health Illn* 2002;24:575–98.
3. Kaakinen M, Oksanen A, Räsänen P. Did the risk of exposure to online hate increase after the November 2015 Paris attacks? A group relations approach. *Comput Hum Behav* 2018;78:90–7.
4. Vogels E. The state of online harassment. Washington: Pew Research Center 2021. <https://pewresearch.org/internet/2021/01/13/the-state-of-online-harassment/>.
5. Borum R, Fein R, Vossekuil B, ym. Threat assessment: defining an approach for evaluating risk of targeted violence. *Behav Sci Law* 1999;17:323–37.
6. Borum R, Reddy M. Assessing violence risk in Tarasoff situations: a fact-based model of inquiry. *Behav Sci Law* 2001; 19:375–85.
7. Meloy JR, Hempel AG, Mohandie K, ym. Offender and offense characteristics of a nonrandom sample of adolescent mass murderers. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 2001;40:719–28.
8. Meloy JR. Communicated threats and violence toward public and private targets: discerning differences among those who stalk and attack. *J Forensic Sci* 2001;46:1211–3.
9. Holkeri E, Oksanen A, Räsänen P. Crime and context: comparing conventional and ICT-related school shooting threats. *Eur J Crim Policy Res* 2015;21:407–408–423.
10. Meloy JR, Hoffman J, Guldinann A, ym. The role of warning behaviors in threat assessment: an exploration and suggested typology. *Behav Sci Law* 2012; 30:256–79.
11. Lindberg N, Sailas E, Kaltiala-Heino R. The copycat phenomenon after two Finnish school shootings: an adolescent psychiatric perspective. *BMC Psychiatry* 2012;12:91.
12. Warren LJ, Mullen PE, Thomas SDM, ym. Threats to kill: a follow-up study. *Psychol Med* 2008;38:599–605.
13. McEwan TE, Mullen PE, MacKenzie RD, ym. Violence in stalking situations. *Psychol Med* 2009;39:1469–78.
14. Capellan JA, Johnson J, Porter JR, ym. Disaggregating mass public shootings: a comparative analysis of disgruntled employee, school, ideologically motivated, and rampage shooters. *J Forensic Sci* 2019;64:814–23.
15. James DV, Mullen PE, Pathe MT, ym. Stalkers and harassers of royalty: the role of mental illness and motivation. *Psychol Med* 2009;39:1479–90.
16. James DV, Kerrigan TR, Forfar R, ym. The fixated threat assessment centre: preventing harm and facilitating care. *J Forens Psychiatry Psychol* 2010;21:521–36.
17. Meloy JR, O'Toole ME. The concept of leakage in threat assessment. *Behav Sci Law* 2011;29:513–27.
18. Lambe S, Hamilton-Giachritsis C, Garner E, ym. The role of narcissism in aggression and violence: a systematic review. *Trauma Violence Abuse Rev J* 2018;19:209–30.
19. Hare RD. The Hare psychopathy checklist – revised. Toronto: Multi-Health Systems 1991.
20. Storey JE, Hart SD, Meloy JR, ym. Psychopathy and stalking. *Law Hum Behav* 2009;33:237–46.
21. D'Agostino A, Rossi Monti M, Starcevic V. Models of borderline personality disorder: recent advances and new perspectives. *Curr Opin Psychiatry* 2018;31:57–62.
22. Newhill CE, Eack SM, Mulvey EP. Violent behavior in borderline personality. *J Personal Disord* 2009;23:541–54.
23. Lee R. Mistrustful and misunderstood: a review of paranoid personality disorder. *Curr Behav Neurosci Rep* 2017;4:151–65.
24. Carroll A. Are you looking at me? Understanding and managing paranoid personality disorder. *Adv Psychiatr Treat* 2009;15:40–8.
25. McEwan TE, Shea DE, Daffern M, ym. The reliability and predictive validity of the stalking risk profile. *Assessment* 2018;25:259–76.
26. Mullen PE, Mackenzie R, Ogloff JRP, ym. Assessing and managing the risks in the stalking situation. *J Am Acad Psychiatry Law* 2006;34:439–50.
27. Pathe MT, Lowry T, Haworth DJ, ym. Assessing and managing the threat posed by fixated persons in Australia. *J Forens Psychiatry Psychol* 2015;26:425–38.
28. Walsh Z, Swogger MT, O'Connor BP, ym. Subtypes of partner violence perpetrators among male and female psychiatric patients. *J Abnorm Psychol* 2010;119:563–74.
29. Strand S, McEwan TE. Violence among female stalkers. *Psychol Med* 2012;42:545–55.
30. Brucato G, Appelbaum PS, Hesson H, ym. Psychotic symptoms in mass shootings v. mass murders not involving firearms: findings from the Columbia mass murder database. *Psychol Med*, julkaistu verkossa 17.2.2021. DOI: 10.1017/S0033291721000076.
31. Taylor MA. A comprehensive study of mass murder precipitants and motivations of offenders. *Int J Offender Ther Comp Criminol* 2018;62:427–49.
32. Peter E, Seidenbecher S, Bogerts B, ym. Mass murders in Germany - classification of surviving offenders based on the examination of court files. *J Forens Psychiatry Psychol* 2019;3:381–400.
33. Langman P. Rampage school shooters: a typology. *Aggress Violent Behav* 2009; 14:79–86.
34. Langman P. Thirty-five rampage school shooters: trends, patterns, and typology. Kirjassa: Böckler N, Seeger T, Sitzer P, ym. toim. School shootings: international research, case studies. New York: Springer 2013.
35. Ahlgren-Rimpiläinen A, Joelsson P, Kaarre H, ym. Vaarallisuuden arviointi- sattuuman summaako? *Edilex* 2020;41.
36. Kaltiala-Heino R, Sailas E, Lindberg N. Nuorten väkivaltariskin arvioiminen. *Suom Lääkäril* 2011;66:643–50.
37. Hynninen J, Stenberg JH. Kohdennettu väkivalta. *Haaste* 2013;1:14–6.
38. Eronen M, Kaltiala-Heino R, Kotilainen I. Vaarallisuuden arviointi – missä tilanteissa ja miten väkivaltaisuuksien vaaraa arvioidaan Suomessa? *Duodecim* 2007;123:1752–60.
39. Douglas KS, Hart SD, Webster CD, ym. HRC-20V3: assessing risk of violence – user guide. Burbaby: Mental Health, Law, and Policy Institute, Simon Fraser University 2013.
40. Borum R. Assessing violence risk among youth. *J Clin Psychol* 2000;56:1263–88.
41. Forth AE, Kosson DS, Hare RD. Hare psychopathy checklist: youth version. Toronto: Multi-Health Systems 2003.

RIITAKERTTU KALTIALA, nuorisopsykiatrian professori, oikeuspsykiatrian vastuukouluttaja, ylilääkäri, vanhempi tutkija

Tampereen yliopisto, Tays nuorisopsykiatrian vastuualue, Vanhan Vaasan sairaala

NINA LINDBERG, oikeuspsykiatrian professori, osastonylilääkäri

Helsingin yliopisto ja HUS Psykiatria

TEEMAN ERIKOISTOIMITTAJAT

Aulikki Ahlgren-Rimpiläinen ja Petteri Joelsson

VASTUUTOIMITTAJA

Jaana Suvisaari

SIDONNAISUUDET

Riitakerttu Kaltiala: Luentopalkkio/asiantuntijapalkkio (Shire), korvaukset koulutus- ja kongressikuluista (Shire), luottamustoimet (EFCAP Finland, EFCAP EU), hankkeet (Pirkanmaan sote- ja maakuntautuudistus, LAPE kärkihanke, Pirkanmaan LAPE-kärkihanke Pippuri)
Nina Lindberg: Luentopalkkio/asiantuntijapalkkio (Janssen-Cilag), korvaukset koulutus- ja kongressikuluista (ENCP 2017: Sunovion), luottamustoimet (Suomen Psykiatriyhdistyksen hallituksen varapuheenjohtaja ja puheenjohtaja Vankiterveydenhuollon johtoryhmä Nordic Psychiatric Association; varainhoitaja)